

Vedlegg 2b

Kompetansebegrep og dannelsesidealer (2007-2009)

DOKTORGRADSPROSJEKT

Delprosjekt 2b i søknaden til forskningsprogrammet

”Praksisrettet FoU for barnehagen, grunnopplæring og lærerutdanning”

21.02.07

Navn:

Cand. philol. Anne-Mette Stabel

Tittel:

ENHETSSKOLEN OG STEINERSKOLEN

En skolehistorisk studie av norsk enhetsskole og steinerskolebevegelsen i Norge, basert på en sammenligning av læreplanene i de to skoleslagene i perioden 1926-2007 med vekt på pedagogiske grunnsyn, dannelsesidealer, likhet, ulikhet og endring.

Kort sammendrag:

I Norge har tanken om enhetsskolen vært den sentrale skolepolitiske idé gjennom hele det 20. århundret. Parallelt med at enhetsskolen har utviklet seg, er det blitt drevet private steinerskoler. Disse skolene har hatt andre læreplaner enn enhetsskolen.

Målet med denne undersøkelsen er:

1. Å nærlese de læreplanene som de to skoleslagene har benyttet i denne perioden og se hva som er likheter og ulikheter i det pedagogiske grunnsynet og dannelsesidealene som læreplanene er basert på.
2. Å kartlegge hvordan sentrale aspekter i disse læreplanene er blitt endret i løpet av årene fra 1926 -2007.
3. Å avdekke hvordan ulike ideologiske strømninger i den norske samfunnsutviklingen har påvirket disse endringene.

Bakgrunn og problemfelt:

Sentralt i utviklingen av den norske skolen står tanken om enhetsskolen. Fra og med 1913 benyttes denne betegnelsen på norsk offentlig skole (Slagstad, Korsgaard og Løvlie, 2003, s. 155), men ideen har røtter tilbake til 1800-tallets skoledebatter. Et viktig mål for arbeidet med den norske enhetsskolen, har vært å skape ett skoleslag for hele folket, uavhengig av hvor folk bodde, sosial klasse, sosial stilling og økonomiske muligheter m.m. Skolen har vært et instrument i utjevningen av sosiale ulikheter i det norske samfunnet. Ideene bak det som skulle bli enhetsskolen, vokste fram allerede på 1800-tallet, og har røtter både i kirkens syn på opplæring, og opplysningstidens fokus på skole og dannelselse og i demokratiets behov for et opplyst folk som kunne delta i styre og stell i samfunnet. Ideene ble langsomt realisert, først med allmueskolen, deretter folkeskolen og så grunnskolen. Rammene for utviklingen av det norske skolesystemet ble utvidet, først gjennom forordninger (1739) og etter hvert gjennom lover, den første av 1827, og senere også gjennom læreplaner. (Dokka, 1988). Det har i Norge parallelt med utviklingen av et offentlig skolesystem også eksistert små private skoler for bedrestilte. Blant embetsstanden var det på 1800-tallet ikke uvanlig å ha private huslærere, men det er ikke noen stor og omfattende tradisjon for privatskoler i Norge. (Myhre, R. 1992 og Telhaug, A.O. 1991). En viktig grunn er at Norge har vært et relativt homogent samfunn i

forhold til mange andre (for eksempel England), og at det derfor ikke har vært grunnlag for omfattende privatskolevirksomhet. En annen grunn er at det ideologisk har vært sterk motstand mot private skoler i Norge. Alfred Oftedal Telhaug skriver om denne striden slik den fremstod like etter 1945; *”Det kan imidlertid vanskelig benektes at disse skolers stilling (privatskolene) gjentatte ganger har skapt skarp strid, i enkelte tilfeller bitter strid mellom på den ene siden de sosialistiske partiene og på den andre siden de borgerlige partiene, mens Venstre alt i alt har inntatt et mellomstandpunkt”* (Telhaug, A.O. 1945, s.214). Men også tidligere i dette århundret hadde privatskolene vært et stridsemne. Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakten i 1935, og for partiet var utjevning av sosiale skiller og heving av arbeidernes kulturelle dannelse svært viktige anliggender. Skolen var i dette arbeidet den kanskje viktigste arena, enhetsskolen skulle være en skole for hele folket. Som en følge av dette synet ønsket Arbeiderpartiet i 1935 at privatskoler burde forbys (Myhre, R. 1992 s.69).

På dette tidspunkt, i 1935, hadde det allerede i Norge, ved siden av en del private skoler for borgerskapets barn, i 9 år vært en privat skole som ble drevet etter en alternativ, pedagogisk læreplan. Det var Steinerskolen i Oslo. Den ble startet i 1926. Dette var den første norske Steinerskolen. Ved denne skolen underviste lærerne etter den læreplanen som ble utviklet ved skolen for barna til arbeiderne ved Emil Molts sigarettfabrikk i Stuttgart. Skolen startet i 1919. Det var fabrikkeier Molt som hadde henvendt seg til Rudolf Steiner og bedt ham om hjelp til å starte en ny skole basert på Steiners syn på oppdragelse og samfunnsutvikling. Den første læreplanen for Steinerskolene bygger på de foredrag og seminarer som Steiner holdt for det første lærerkollegiet i forbindelse med opprettelsen av skolen og de erfaringer som ble gjort de første årene ved skolen (Hofrichter, H. 2002, Nobel, A. 1999). I 1929 kom den andre Steinerskolen i Norge, da ble Steinerskolen i Bergen startet. I løpet av de ca 80 årene som er gått siden dette, har steinerskolebevegelsen vokst her i landet. I dag er det 34 skoler, og Norge er det landet i verden som har flest steinerskoler i forhold til folketallet. I hele verden er det i dag ca. 1000 Steinerskoler. Fram til 1971 var det kun to skoler i Norge, men fra og med 1971 ble det en stor vekst. Dette har sammenheng med både opprettelsen av Menneskerettighetserklæringen av 1948 og norsk lovverk.

I følge FNs Menneskerettserklæring av 1948 artikkel 26 og Europarådets konvensjon av 1950, med tilleggsprotokoll av 1952, artikkel 2, kan foreldre som opplever at den offentlige skolen ikke dekker deres ønsker for undervisning for deres barn, opprette private skoler. Det heter i erklæringen; *”Foreldre har fortrinnsrett til å velge den art av undervisning som deres barn skal få”*. (Myhre, R. 1992 s. 227). Denne erklæringen var grunnlaget for de grupper som ønsket å etablere privatskoler, men økonomisk måtte skolene i hovedsak selv skaffe midlene. Oslo kommune og Bergen kommune bidro med midler til sine skoler, men i all hovedsak var det foreldrene som skaffet penger til driften. I 1970 ble det vedtatt en lov om privatskoler i Norge som også åpnet for statstøtte til disse. Privatskolene kunne få støtte bare dersom de oppfylte ett av følgende tre kriterier:

1. Skolen ønsker å drive forsøk eller permanent undervisning etter andre pedagogiske linjer enn de som gjelder i den offentlige skolen.
2. Skolen bygger på et religiøst og/eller etisk livssyn som den skal være preget av.
3. Skolen fyller et kvantitativt undervisningsbehov som ikke er dekket av offentlig skole.

Arbeiderpartiet var sterkt imot loven, men den ble vedtatt, og private skoler har etter denne tid mottatt offentlig støtte over statsbudsjettet, mellom 75 -85 % av de reelle utgiftene skolene har ved skoledrift, bygninger unntatt. Steinerskolene har sin godkjenning ut fra punkt 1.

Hovedformålet med opprettelsen av steinerskolebevegelsen fra 1919 var å lage en skole som skulle drives etter andre pedagogiske prinsipper enn det som var de rådende i Tyskland på denne tiden. Det var ikke en målsetting å skape en skole for barn av bedrestilte foreldre, slik bakgrunnen var for mange andre privatskoler.

I årene omkring 1900 og særlig i årene etter den første verdenskrig, ble synet på barn og barndom endret i store deler av den vestlige verden. En rekke reformpedagogiske tiltak ble forsøkt satt ut i livet. Det var en utstrakt kritikk av den rådende pedagogiske retning som var utviklet av Johann Friedrich Herbart (1776 – 1841). Det sentrale i hans pedagogikk var kunnskapsformidling og kontroll av at de oppsatte målene var nådd. Elevene ble betraktet som passive mottakere, de skulle sitte stille og lagre stoffet i hukommelsen. Stoffet var inndelt i atskilte fag, det virket ofte abstrakt på elevene, og det reiste seg kritikk mot denne form for undervisning. Sentrale navn i den reformpedagogiske debatten på denne tiden var blant andre John Dewey, Ellen Key, Maria Montessori og Georg Kerschensteiner m.fl. (Myhre, R. 1992 s.70.) I Norge var Anna Sethne sentral i den reformpedagogiske bevegelsen, og tanker og ideer er synlig i både i reformpedagogisk forsøksvirksomhet som ble drevet i den norske skolen i disse årene og i planer og lover som ble vedtatt i løpet av 1930 årene (ibid). Rudolf Steiner er ikke nevnt av Myhre (1992) i forbindelse med det reformpedagogiske arbeidet i tiårene fra 1900 -1930, selv om det nettopp er i disse årene Steiner formulerte sine pedagogiske ideer og prøvde dem ut ved den første Steinerskolen i Stuttgart (Waage, P.N. og Schiøtz, C. 2000, Marstrander, E. 1996).

Ved utforming av læreplaner for skoler står man i spennet mellom hensynet til barns utvikling og de behov og interesser samfunnet har for kompetent og kvalifisert arbeidskraft. Den norske enhetsskolen som politisk strategi, er ifølge Erling Lars Dale; *”knyttet til fremveksten av det moderne samfunnet i det 20. århundret med skolehistoriske røtter tilbake til realskolen og borgerskolens utspring (på begynnelsen av 1800-tallet) og middelskolen fra 1869. Samlet er det imidlertid viktig å se at etablering og utvikling av enhetsskolen er forbundet med statsstyring med generell interesse for normering og kontroll, for eksaminasjon og eksamen. Kunnskapsprøver, karaktergivning og eksamen står imidlertid i mange tilfeller i motsetning til å realisere reformpedagogikk i skolens hverdag”* (Slagstad, R. Løvlie, L. og Korsgaard, O. 2003 s.182). Steinerskolen har på en annen måte enn enhetsskolen vært tilnærmet uavhengig av statens styring, for eksempel har Steinerskolen helt fram til i dag vært en karakterfri skole på alle trinn. Lærerne har skrevet individuelle vurderinger av hver elevs innsats og ferdigheter i hvert enkelt fag. (Fra og med 2006 får avgangselevne ved steinerskolens videregående trinn i tillegg til dette også en karakterutskrift for hvert fag. Bakgrunnen for dette er at det skal lette elevenes overgang fra steinerskolesystemet til offentlig, høyere utdanning). Ut fra dette perspektivet er det av interesse å undersøke hvordan spørsmålene omkring kunnskapsprøver, karaktergivning og normering er behandlet i de forskjellige læreplanene. En sammenligning av de to skoleslagenes læreplaner vil kunne avklare forholdet mellom stat og skole påvirkes og endres av skiftende politiske ideologier både i offentlig skole og i steinerskolen. Skolen er en viktig arena for samfunnsplanlegging, og læreplaner er et viktig instrument i en slik sammenheng. Er skolen leverandør av ungdom som har de kvalifikasjoner næringslivet ønsker, eller er det mer uavhengige interesser som styrer innholdet i læreplanene? (Dale, E.L. 1976). Hvilken rolle har skolen i som motkulturell, pedagogisk impuls i debatten om utformingen av det norske samfunnet? (Telhaug, A.O. 1990). Og hvilken plass har Steinerskolebevegelsen i dette bildet?

Telhaug påpeker i sin bok *”Norsk skoleutvikling etter 1945”* at; *De private skolene framstod (derfor) ikke først og fremst som konkurrenter til offentlige tiltak, men bidrog heller til å fylle*

ut manglene i det offentlige system” (side 45). Hvilke mangler er det her han viser til? Det finnes ingen undersøkelse som dokumenterer i hvilken grad de private skolene har klart å fylle ut disse evt manglene. Den undersøkelsen som her skisseres, vil gripe fatt i dette og gjennom en sammenligning av læreplanene, forsøke å avdekke hvilken plass steinerskolebevegelsen har hatt i dette bildet.

Den norske offentlige enhetsskolen og Steinerskolene har siden 1926 levd side om side i det norske samfunnet. Selv om Steinerskolene lenge var en svært liten skolebevegelse og det fortsatt er slik at bare en liten prosent av alle skoleelever i Norge går på steinerskoler, har denne alternative skolebevegelsen en betydelig rolle i norsk skolehistorie. Steinerskolen har hatt sine egne læreplaner, og fått sin godkjennelse av det offentlige ut fra disse. Den første læreplanen er fra 1925, den andre fra 1977, den tredje fra 1992, den fjerde fra 2004 og det er en ny under utarbeidelse nå. Den offentlige skolen har hatt sine lover, læreplaner og mønsterplaner. Det er ikke dokumentert noen påvirkning mellom de to skoleslagenes planer. Men fordi de er virksomme i det norske samfunnet samtidig, er det viktig å se dem i sammenheng og hvordan de har agert og reagert på de endringer som har foregått i det norske samfunnet i denne perioden. Den norske enhetsskolens historie og utvikling er godt dokumentert, men det er skrevet svært lite om steinerskolebevegelsen og dens utbredelse og virke. I Reidar Myhres bok ”Grunnlinjer i pedagogikkens historie” (2000) omtales Rudolf Steiners skolebevegelse kort. I boken ”Dannelsens forvandlinger” av Slagstad, Løvlie og Korsgaard (2003), blir Steinerskolebevegelsen og dens plass i den norske skole- og dannelseshistorie ikke behandlet. På bakgrunn av dette framstår det som om det er et hull i kunnskapen om norsk skolehistorie i det 19-århundret. Det er derfor grunn til å undersøke hvordan steinerskolen og dens læreplaner står i forhold til den norske enhetsskolen i årene 1926 -2007 og sentrale plandokumenter for denne skolen. En sammenligning mellom læreplanene for de to skoleslagene vil kunne avdekke og synliggjøre vesentlige aspekter ved skolehistorien i Norge.

Problemstilling

Hvilke utviklingslinjer vil kunne avdekkes ved en sammenligning av læreplanene som er benyttet i den norske enhetsskolen og i steinerskolene i perioden 1926-2007? Hvilke forskjeller og likheter i pedagogisk grunnsyn og dannelsesidealer kommer til syne ved en slik sammenligning? Kan man ut fra nærlesing av de to skoleslagenes læreplaner finne endringer i pedagogiske grunnsyn og dannelsesidealer? Har ideologiske strømninger i den norske samfunnsutviklingen og den norske skoledebatten påvirket disse endringene?

Materiale og metode:

Materiale

Primærmaterialet er de læreplaner som finnes for den norske skolen og steinerskolen i den aktuelle perioden 1926 -2007. Det vil også bli benyttet lover og andre forskrifter samt sentrale pedagogiske verk for begge skolebevegelsene. I tillegg må det skriftlige materialet suppleres med informasjon fra kvalitative intervju med sentrale aktører innenfor læreplanutforming i begge skoleslag og med sentrale forskere innen læreplanforskning.

Metoder

Nærlesing av dokumentene, hermeneutisk analyse av disse ut fra kontekstuell informasjon om det norske samfunn og de skolepolitiske debattene i de aktuelle tidsrom. Det vil også bli gjort komparative studier og analyser av utvalgte aspekter ved læreplanene, supplert med informasjon fra de kvalitative forskningsintervjuene.

Planer for formidling:

I forhold til samtidens pedagogiske debatt er avhandlingens tema svært aktuelt. Både den offentlige skolen og steinerskolene står midt inne i omfattende omleggingsarbeid knyttet til Kunnskapsløftet. Erfaringene med Kunnskapsløftet evalueres løpende innenfor begge skoleslag, og det vil være aktuelt å legge fram resultater fra dette doktorgradsprosjektet ved seminarer der dette er tema, både innenfor hvert av skoleslagene, men også ved seminarer der representanter fra både den offentlige skolen og friskolene er deltagere.

Forbundet for Steinerskolene i Norge er i dag er i tett dialog med det offentlige, i hovedsak Utdanningsdirektoratet, som har pålagt Steinerskolene å utrede i hvordan Kunnskapsløftet kan gjennomføres innenfor Steinerskolene. I Forbundet for Steinerskolene foregår det nå derfor et arbeid med revisjon av Steinerskolens læreplan. Det arbeidet vil foregå parallelt med gjennomføringen av dette doktorgradsprosjektet. Det planlegges i forbindelse med dette, seminarer og forelesninger der både aktører fra i den offentlige skolen og Steinerskolebevegelsen skal delta, og resultater fra dette doktorgradsarbeidet vil kunne bidra med viktig kunnskap i denne forbindelse. Også spørsmålet om friskolenes innhold og rammebetingelser i det norske samfunnet, er dagsaktuelt. I denne debatten er det av stor betydning å kunne legge fram dokumentert kunnskap om hvordan forholdet mellom den norske enhetsskolen og steinerskolene har vært. Slik kunnskap vil kunne ha betydning for hvordan framtiden skal utformes.

Arbeidet vil følgelig ha to klare formidlingsretninger:

1. Den dagsaktuelle pedagogiske diskurs

Avhandlingen vil trolig kunne ha stor betydning for det videre arbeidet med dialog / samvirke mellom læreplantenkningen innenfor den offentlige skolen og steinerskolebevegelsen i Norge. Det vil i denne retningen utarbeides artikler og foredrag i forlengelsen av avhandlingen.

2. Den kulturhistoriske diskurs

Avhandlingen vil kaste lys over grunnleggende utviklingstrekk i nyere norsk kulturhistorie i perioden 1926-2007. Det vil i forlengelsen av avhandlingen bli utarbeidet artikler og foredrag rettet mot denne kulturhistoriske diskurs.

Tilleggsinformasjon:

Mellom Rudolf Steinerhøyskolen og Karlstad Universitet er det etablert et samarbeid som er tenkt videreført i et evt. Doktorgradsprosjekt. Kontaktperson for dette er professor Bo Dahlin.

Veiledere:

Professor Anne Eriksen ved Institutt for kulturstudier ved UiO

Biveiledere:

Førsteamanuensis Aksel Hugo UMB og Rudolf Steinerhøyskolen
Professor Bo Dahlin, Universitetet i Karlstad.

Litteratur:

- Brock-Utne, B, 1997, Likestilling mellom to kjønn i norske læreplaner gjennom de siste tjue årene? Norsk pedagogisk tidskrift, 81, 6.
- Bø, M, 2006. Norsk skole og den etterlengtede helhet. En studie i et læreplanverks forsøk på å skape helhet i et differensiert samfunn og religionens tildelte oppgave i dette. Høgskolen i Sør-Trøndelag.
- Dahlin, B (red), 2006, Waldorfskolan – en skola för människobildning? Slutrapport från prosjektet Waldorfskolor i Sverige. Karlstad Universitet.
- Dale, E,L, 1985, Pedagogikk og samfunnsforandring 2. Ad Notam, Gyldendal.
- Dale, E,L, (red.) 1976, Kritisk pedagogikk, Pax, Oslo.
- Dokka, H. J, 1988
En skole gjennom 250 år. Den norske allmueskole – folkeskole – grunnskole 1739 – 1989. Oslo.
- Engelsen, B,U, 2003, Ideer som formet vår skole? Læreplanen som idébærer- et historisk perspektiv, Gyldendal akademisk, Oslo .
- Eidsvåg, I, 2000, Læreren. Betragtninger om kjærlighetens gjerninger. Cappelen.
- Gilje, N, og Grimen, H, 2005, Samfunnsvitenskapens forutsetninger, Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi, Universitetsforlaget.
- Granlund, L, 2003, Skolens mange verdiverdener. Definisjoner og legitimeringer av problematferd i en Steinerskole og i en offentlig skole. Hovedoppgave ved sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Hessen, D,O, og Lie, T, 2002, Mennesket i et nytt lys, Cappelen.
- Hodne, Ø, 1987, Skolen i gamle dager, Universitetsforlaget.
- Hugo, Aksel, 1995, Erkjennelsens berøring med livet: grunntrekk av en organisk epistemologi med særlig henblikk på vitenskaperens rolle i forskning og undervisning, Norges Landbrukshøgskole
- Imsen, G, 1997. Læreren verden, Universitetsforlaget 1997
- Kjørup S, 2006, Menneskevidenskaberne, Problemer og tradisjoner i humanistisk videnskapsteori, Roskilde Universitetsforlag.
- Kvale, S. 1997, Det kvalitative forskningsintervju, Ad Notam, Gyldendal, Oslo
- Lejon, H, 1997, Historien om den antroposofiska humanismen. Den antroposofiska bildningsiden i idehistorisk perspektiv 1880 – 1980. Almqvist & Wiksell International, Stockholm
- Marstrander, E, (red.) 1996, Mennesket først! Steinerpedagogikk i Oslo 1926 -1996. Antropos.
- Mollenhauer, K, 1996, Glemte sammenhenger: Om kultur og oppdragelse, Ad Notam,

Gyldendal

Myhre, R, 1992, Idé og virkelighet, Den norske skoles utvikling, Ad Notam, Gyldendal.

Myhre, R, 2000, Grunnlinjer i pedagogikkens historie, ad Notam, Gyldendal, Oslo.

Nobel, Agnes, 1999, Filosofens knapp. Om kunst och kunskap och Waldorfpedagogikens okända bakgrund. Carlssons, Stockholm.

Slagstad, R, Korsgaard, O, og Løvlie, L, (red.) 2003, Dannelsens forvandlinger, Pax Forlag A/S.

Steiner, Rudolf, 1998, Almen menneskekundskab som grundlag for pædagogikken
Antroposofisk Forlag, København

Telhaug, A, O, 1991, Norsk skoleutvikling etter 1945, Didakta Norsk Forlag a.s.

Telhaug, A. O, 1994. Utdanningspolitikken og enhetsskolen, Didakta Norsk Forlag a.s.

Telhaug, A, O og Aasen, P, 1999, Både- og: 90-tallets utdanningsreformer i historisk perspektiv. Cappelen.

Waage, P,N, og Schiøtz, C, 2000, Fascinasjon og Forargelse. Rudolf Steiner og antroposofien sett utenfra, Pax Forlag A/S.